

**NEEDS AND PREMISES OF FORMING THE ELEMENTS OF THE
COMMUNICATION'S CULTURE AT PRESCHOOL AGE
NECESITATE ȘI PREMISE ALE FORMĂRII ELEMENTELOR CULTURII
COMUNICĂRII LA VÂRSTA PREȘCOLARĂ**

Gina HURDUC,
doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă” ,
profesor, Grădinița cu program prelungit Nr.64, Galați, Romania

CZU: 373.2:316.77

Summary: Communication skills are considered a global ability that includes children's communication skills that begin to form from birth and gradually develop throughout life. The development of language and communication absorbs knowledge from various neighboring fields, information that, reorganized from a methodical point of view, is interconditioned, ensuring the establishment of optimal learning conditions for the development of children's language in an interdisciplinary context. The training of communication skills occupies a priority place in the institution of early education, language being considered a permanent activity for the development of thinking, intellectual processes, in general, the child's personality. The stage of early education represents the optimal age period in language formation and in the conditions of correct organization of educational work, children practically acquire the basic grammatical rules of the mother tongue, their durability, and their correctness depending on the evolution of their personality.

Rezumat: Competența de comunicare este considerată o capacitate globală care cuprinde capacități comunicative ale copiilor care încep să se formeze de la naștere și se dezvoltă gradual de-a lungul vieții.

Dezvoltarea limbajului și comunicării absoarbe cunoștințe din diverse domenii limitrofe, informații care, reorganizate sub aspect metodic, se intercondiționează, asigurând stabilirea condițiilor optime de însușire pentru dezvoltarea limbajului copiilor în context interdisciplinar. Formarea competențelor de comunicare ocupă un loc prioritar în instituția de educație timpurie, limbajul fiind considerat o activitate permanentă de dezvoltare a gândirii, proceselor intelectuale, în general, a personalității copilului. Etapa educației timpurii reprezintă perioada de vârstă optimă în formarea limbajului și în condițiile organizării corecte a muncii educative, copiii își însușesc practic regulile gramaticale de bază ale limbii materne, de trănicia, și corectitudinea lor depinzând evoluția personalității acestora.

Key words: communication, language, speech, language development, communication development, early education.

Cuvinte-cheie: comunicare, limbaj, vorbire, dezvoltarea limbajului, dezvoltarea comunicării, educație timpurie.

”Cultura și comunicarea formează un cuplu ciudat.

Nici una nu se explică fără cealaltă.”

Jean Caune

Comunicarea este însăși existența vieții și a societății, este un proces vital în consolidarea relațiilor interumane, este o formă particulară a relației de schimb între două sau mai multe persoane, este cheia către succes în relații sau la locul de muncă pe parcursul întregii vieți. [1, p.8]

Este evident că orice ființă umană are o nevoie instinctivă de a comunica. O viață fără comunicare, ar fi un șir nesfârșit de frustrări, deoarece nu am ști cum să ne exprimăm nevoile și nici cum să înțelegem care sunt nevoile celor din jur. Tocmai din aceste considerente, încă din cele mai străvechi timpuri, oamenii și-au creat diverse limbaje vorbite și/sau scrise, pentru a putea comunica unii cu alții.

În era moderna, în care suntem atât de invadați de tehnologiile informațiilor, comunicarea orală pare să ocupe locul doi, în comparație cu comunicarea scrisă, prin intermediul diferitelor mijloace disponibile acum. Însă tocmai din acest motiv, calitățile esențiale ale comunicării eficiente

se pierd de cele mai multe ori, iar mesajele transmise nu conțin toate informațiile necesare de care au nevoie interlocutorii.

Relațiile moderne din cadrul familiilor, scot în evidență ruptura dintre partenerii de viață, dintre părinți și copii sau dintre persoanele care au relație de prietenie, produse de cele mai multe ori din cauza unei comunicări deficitare.[12]

Deci, comunicarea este o dimensiune centrală a vieții. În acest context J.A. De Vito [6] a estimat cinci scopuri esențiale ale comunicării - descoperirea personală, descoperirea lumii externe, stabilirea relațiilor cu sens, schimbarea atitudinilor și comportamentelor, jocul și distracțiile. Comunicarea este o importantă interacțiune socială, prin utilizarea modurilor de comportare înnăscute sau dobândite, precum și prin existența unor semnale verbale sau nonverbale care sunt emise și recepționate, conștient sau inconștient [5, p.23].

Ion-Ovidiu Pânișoară [10] atestă că peste tot în jurul nostru este comunicare: comunicare cu propria persoană sau cu ceilalți. Omenirea nu poate fi imaginată fără comunicare, verbală, nonverbală sau paraverbală. Fiecare dintre noi este suma interacțiunilor cu toți aceia pe care i-am întâlnit sau îi vom întâlni, dar care și-au pus amprenta asupra modului personal de a înțelege lumea: părinți, profesori, mentori, prieteni, necunoscuți etc.

În nici un domeniu al vieții și activității umane existența și manifestarea lui ca ființă socială nu este posibilă fără comunicare, căci omul trăiește într-un mediu comunicațional omniprezent, care-i structurează și-i afectează viața în fiecare clipă.

Comunicarea dă sens și finalitate intențiilor, dorințelor, aspirațiilor, atitudinilor și acțiunilor noastre, le face inteligibile pentru ceilalți, în aceeași măsură în care fiecare dintre noi percepem modul de manifestare al celorlalți față de noi prin comunicare.

I.Negură [9] estimează, că abilitatea de a comunica eficient se datorează experienței, care își are începutul de la etapele timpurii ale ontogenezei umane. Comunicarea verbală în copilărie își pune amprenta asupra dezvoltării psihice, influențând ansamblul capacităților sale sociale (stilul social-comunicațional), influențează precizia și estetica exprimării gândirii și însușirile personalității. Cu cât comunicarea personală este mai bogată și mai intensă, cu atât dezvoltarea personalității este mai dinamică și calitativă, și dimpotrivă, o comunicare defectuoasă conduce la deficiențe în dezvoltare.

Deci, cele relatate evidențiază necesitatea abordării unor strategii variate și atractive cu copiii la nivelul educației timpurii, care vor constitui un beneficiu important pentru cei mici în dezvoltarea capacității de comunicare, premiză a dezvoltării personale.

În acest context ne-am propus să elucidăm unele aspecte ale conceptului de comunicare mai detaliat. Evedențiem, în decursul anilor mai mulți specialiști din domeniul pedagogiei, psihologiei, lingvisticii sau teoriei educației, au elaborat mai multe teorii asupra conceptului de comunicare: Abric Jean-Claude, Cosmovici Andrei, Iacob Luminița, Sălăvăstru Dorina, Gherguț A., Ceobanu C., Maria Savu-Cristescu, Niculescu Rodica Mariana etc.

Majoritatea specialiștilor în domeniu definesc comunicarea ca fiind un proces prin care un emițător transmite o informație receptorului prin intermediul unui canal, cu scopul de a produce asupra receptorului anumite efecte.

În Dicționarul explicativ al limbii române, cuvântul comunicare are următoarele semnificații: acțiunea de a comunica și rezultatul ei, înștiințare, știre, veste, raport, relație, legătură; prezentare într-un cerc de specialiști, a unei contribuții personale într-o problemă științifică. [7, p.205]

Ca proces, comunicarea presupune o serie de caracteristici: este un proces uman; este un proces conștient; este procesul prin care se creează o anumită semnificație; este un proces continuu, dinamic; odată inițiat evoluează și se schimbă; este procesul prin care se construiește sensul atitudinilor și comportamentul oamenilor; nu are loc într-un vid (social, cultural, fizic, sau psihic) ci se naște într-un anumit context; comunicarea este un proces simbolic; comunicarea nu este informare, dar un dialog între emițător și receptor, și înțelegerea se realizează prin schimbul de informații și răspuns; este un proces în care feedback-ul are un rol crucial; este un proces complex; proces ireversibil (impactul pe care mesajul îl poate avea asupra celui care l-a receptat), odată ce mesajul a fost recepționat, nu mai poate fi șters din memoria receptorului.

În accepțiunea sa cea mai largă, comunicarea poate fi definită ca fiind relația bazată pe coîmpărtășirea unei informații. Dacă informația - indiferent de natura și de forma în care este transmisă (cuvânt, privire, gest, miros, îmbrăcăminte, ton, etc) – este premisă absolut necesară pentru comunicare, ea nu este și suficientă. Absența înțelegerii ei și a cadrului relațional care să-i fixeze semnificația anulează ”starea de comunicare”. A comunica înseamnă ”a fi împreună cu”, a împărtăși și a te împărtăși, a fi în comuniune de gând, de simțire, de acțiune.

Această perspectivă de definire a comunicării admite câteva axiome: comportamentului uman, în ansamblul său, îi este intrinsecă dimensiunea informațională, care, împărtășită fiind, duce la comunicare.

Comunicarea verbală este cea mai studiată formă a comunicării umane, deși, din perspectivă antropogenetică și ontogenetică, apariția ei este cu mult devansată de celelalte două forme comunicative.

Informația este codificată și transmisă prin cuvânt și prin tot ceea ce ține de acesta sub aspectul fonetic, lexical, morfo-sintactic. Este specific umană, are formă orală și/sau scrisă și, în funcție de acestea, utilizează canalul auditiv și/sau vizual. Permite formularea, înmagazinarea și transmiterea unor conținuturi extrem de complexe. Multă vreme a fost studiată, cum s-a precizat deja, ca manieră dominant-exclusivă a comunicării. Faptul s-a repercutat și asupra modelului studierii comunicării didactice.

Remarcăm, de bază sunt câteva principii: emiterea determină recepția; mesajul circulă de la un pol preponderent activ (educatorul – în cazul comunicării didactice) spre un receptor relativ, pasiv; desfășurarea lanțului comunicativ are direcție lineară, etapele prezente le condiționează automat pe cele viitoare, fără reciprocitate; dacă în codare și în decodare – a se citi repertoriul educatorului și cel al educatului – se folosește aceeași cheie lingvistică, mesajul își atinge ținta.

Comunicarea paraverbală vizează că informația este codificată și transmisă prin elemente prozodice și vocale care însoțesc cuvântul și vorbirea, în general, și care au semnificații comunicative aparte. În această categorie se înscriu: caracteristicile vocii, particularitățile de pronunție, intensitatea rostirii, ritmul și debutul vorbirii, intonația, pauza, etc. canalul folosit este cel auditiv.

Comunicarea nonverbală reprezintă obiectul unei susținute cercetări menite să-i aprofundeze mecanismele și funcțiile. Informația este codificată și transmisă printr-o diversitate de semne legate direct de postura, mișcarea, gesturile, mimica, înfățișarea partenerilor. Din punct de vedere ontogenetic, comunicarea nonverbală prezintă o mare precocitate, bazată, în egală măsură, pe elemente înnăscute – diversele comportamente expresive primare ale afectelor și emoțiilor, dar și învățate, inițial, imitativ.

Dimensiunea nonverbală a comportamentului este puternic implicată în construirea condițiilor interacțiunii (privirea, orientarea corpului, poziția și distanța dintre parteneri sunt esențiale în începerea, susținerea și oprirea unei comunicări).

Exprimarea verbală este înlesnită, ușurată de prezența gestualității și mișcării. Interzicerea acestora, din considerații situaționale – naturale sau experimentale – face să apară perturbări ale comunicării verbale. Cercetarea comunicării, inclusiv cea a copilului, a debutat cu cea mai pregnantă dintre forme: limbajul.

Din perspectivă lingvistică, *limbajul* reprezintă conform lui Gheorghe Costantinescu Dobridor, ”un sistem de sunete articulate apărut odată cu gândirea, dezvoltat odată cu ea într-o unitate indisolubilă și devenit învelișul material al acesteia; într-un sens lărgit, acesta desemnează un sistem de semne de orice fel, care îndeplinește o funcție de cunoaștere și de comunicare în activitatea oamenilor, mijloc general de realizare a comunicării.” [3, p.265]

De-a lungul timpului au existat diverse curente, precum behaviorismul, teorie care pune la baza psihologiei comportarea nediferențiată a omului și a animalului față de un stimul exterior organismului și conform căreia copilul achiziționează limbajul răspunzând stimulilor exteriori, mediului.

În opinia unor învățați precum René Descartes sau Noam Chomsky, limbajul face parte din zestrea biologică a omului, învățarea limbii materne reprezentând manifestarea și dezvoltarea acestei facultăți în forma ei primară, ca urmare a unor condiții sociale determinate.

Natura limbajului a generat polemici, una dintre cele mai cunoscute fiind cea dintre lingvistul Noam Chomsky și psihologul Jean Piaget. În timp ce lingvistul Chomsky susținea ideea caracterului specific și înnăscut al structurilor lingvistice la copil, Piaget apăra teza că structurile limbajului copilului nu sunt nici înnăscute, nici dobândite, ci că ele rezultă din interacțiunea dintre un anumit nivel de dezvoltare cognitivă și un anumit mediu lingvistic și social. „Am spus deja că toate conduitele comportă un aspect înnăscut și unul dobândit, dar că nu se știe unde se află frontiera dintre ele”. [11, p.311]

Lingvistul Ferdinand de Saussure, afirmă că limbajul este ansamblul resurselor și al procedeelelor fiziologice și psihice de care dispune omul pentru a vorbi. Acesta stabilește o opoziție între limbă și vorbire: *limba* este instrumentul de comunicare prin care experiența umană se realizează diferit în comunitățile lingvistice prin sistemul de ordonare a semnelor pe nivele: fonetica, lexicul, morfologia, sintaxa, în timp ce *vorbirea* constituie manifestarea concretă a limbii într-o infinitate de fapte lingvistice, enunțuri concrete, elaborate, emise și receptate de către oameni.

Limbajul reprezintă capacitatea omului de a comunica punând în lucrare un sistem de semne vorbite și o anumită tehnică de folosire a acestui repertoriu. Limba română contemporană, este limbajul folosit de comunitatea lingvistică românească, și anume: sistemul de semne (semnul lingvistic – o entitate cu două fețe, semnificantul/ imaginea acustică și semnificatul/conceptul, aflate într-o relație de presupunere reciprocă, conform metaforei foi de hârtie) vorbite diferit de sistemul altor idiomi, o gramatică diferită, trăsături care reies din caracterul social al limbii și din caracterul ei național. Prin urmare, limba este considerată ipostază a limbajului.

Învățarea se întemeiază pe achizițiile spontane din anii preșcolarății, iar comunicarea pedagogică modelează competența lingvistică pe care o deține preșcolarul la intrarea în grădiniță. În viziunea lui Cristea Sorin, comunicarea pedagogică reprezintă un principiu axiomatic al activității de educație care presupune un mesaj educațional, elaborat de profesor/educatoare, capabil să

provoacă reacția formativă a obiectului educației (preșcolarului, elevului, studentului etc), evaluabilă în termeni de conexiune inversă externă și internă.

Comunicarea pedagogică direcționează activitatea cadrelor didactice prin stimularea capacității acestora de [2, p.46]: a construi un proiect pedagogic viabil în sens curricular; a elabora mesajul educațional, ținând seama de particularitățile: câmpului psihosocial care înconjură acțiunea educațională; ambianței educaționale. rezultate din interiorul și din exteriorul acțiunii educaționale; colectivului de preșcolari, elevi, studenți etc; a focaliza mesajul educațional asupra fiecărui elev, ținând seama de particularitățile: intelectuale, socioafective, psihomotorii; a asigura repertoriul comun cu elevul prin proiectarea corelației subiect-obiect simultan la nivel de comunicare intelectuală-afectivă-motivațională; perfecționarea continuă a acțiunii didactice prin valorificarea deplină a ciclurilor de conexiune inversă externă.

Particularitățile actului comunicativ al copilului preșcolar și complexitatea formelor verbale, para și nonverbale prin care educatoarea se raportează la acesta, conduc spre o comunicare didactică. [9]

Comunicarea didactică se naște din împletirea a trei serii de determinanți: finalitățile activității educative, natura și logica specifică a activităților implicate – joc, învățare – și cadrul instituțional în care se desfășoară, grădinița. De remarcat o serie de caracteristici, definatorii comunicării didactice.

Dimensiunea explicativă este deosebit de pronunțată deoarece se vizează prioritar înțelegerea celor transmise. A înțelege este, în actul învățării primul pas. În absența lui nu mai este aproape nimic. Cine nu te înțelege nu te urmează nici în comunicare și, evident, nici în și prin învățare.

Ca o consecință directă și imediată, apare necesitatea structurării comunicării didactice conform logicii pedagogice. Aceasta, fără a face rabat criteriului raționalității și adevărului – științific, pragmatic, filozofic, etic, etc. – are ca cerință primară facilitatea înțelegerii adevărului. Educatoarea care doar transmite informațiile de bază fără a face eforturi deosebite, uneori extrem de ingenioase, pentru a înlesni și apropia înțelegerea celor propuse se oprește la jumătatea drumului. Ea este corectă față de programă, față de conținuturile didactice dar copiii nu o mai însoțesc pe drumul cunoașterii.

Un aspect special al comunicării didactice îl reprezintă pericolul transferării autorității de statut asupra conținuturilor. Forma sub care apare este apelul la argumentul autorității. Pentru cei care învață apare astfel capcana – cu atât mai prezentă cu cât copiii sunt mai mici – de a crede că un enunț poate fi considerat adevărat sau fals, nu pentru că aceasta se poate proba, ci pentru că parvine de la o sursă cu autoritate.

Personalizarea comunicării didactice face ca același cadru instituțional, același conținut formal, același potențial uman să fie explorat și exploatat diferit și cu rezultate diferite, de educatori diferiți. În funcție de propriile particularități de structură psihică și de filosofia educației la care aderă – conștient sau nu – educatorul accentuează una sau alta din dimensiunile comunicării – cea informativă, cea relațională, cea pragmatică, creând premise de răspuns consonant din partea copiilor. Ritualizarea și normele nescrise sunt permanent prezente și impregnează, uneori până la saturație, actul comunicativ didactic.

Estimăm, esențială pentru un act comunicativ cu valoare didactică este capacitatea de a fi flexibil și ușor adaptabil la reacția copiilor. Fără a renunța la obiectivele operaționale urmărite, sau tocmai din necesitatea de a le atinge, relația comunicativă autentică se pliază mereu pe maniera în care ne recepționează și reacționează grupa. O activitate didactică verbală sau nonverbală care

rămâne încorsetată în parametrii inițiali proiectați – în ciuda semnelor evidente de neaderență – este un eșec. O grupă somnolentă sau agitată și neatentă, constituie un simptom clar al faptului că educatoarea și copiii sunt doar alături, dar nu sunt împreună. De fapt, nu comunică.

În educația timpurie, implicațiile, para și nonverbalului, în actul comunicării didactice confirmă următoarele date: randamentul comunicării didactice nu se reduce la stăpânirea și transmiterea conținuturilor verbale; dacă prin componenta verbală vehiculăm informații sub formă categorială – supuse tratamentului logic de codare și decodare, celelalte două, para și nonverbalul exprimă, mai ales, stări și atitudini. Atitudinile astfel transmise vizează conținutul chiar atunci propus copiilor, relația cu auditoriul și valorizarea acestuia. Ele sporesc sau anulează efectele conținuturilor propuse. Același conținut verbal strict și precis delimitat, în funcție de conduita para și nonverbală a profesorului, poate fi perceput de copii destul de divers. Cele două forme, para și nonverbalul pregătesc terenul pentru mesajul verbal. Înainte de a ”traduce” și accepta cognitiv semnificația și importanța unui enunț, copilul are sentimentul importanței conținutului ce i se propune. Copilul ”simte” că i se transmite ceva deosebit sau banal și se mobilizează sau dezangajează în consecință. Ceea ce o entuziasmează pe educatoarea are șanse să-l ”prindă” și pe copil, în timp ce dezinteresul poate fi la fel de contagios. Rolul implicării afective a copilului de vârstă preșcolară nu trebuie neglijat deoarece informațiile recepționate pe un fond afectiv pozitiv sunt mai bine reținute, în timp ce un climat afectiv stresant facilitează uitarea. [4, 8]

Deci, o comunicare complexă, sincronizată, ușurează realizarea unor sarcini diferite. Impuse de diversitatea rolurilor didactice acestea se pot realiza, concomitent, cu ajutorul unor mijloace comunicative diferite. Folosirea multicanalității – verbal, auditiv, chinestezic, tactil, olfactiv, chiar, în transmiterea și receptarea mesajului, facilitează reținerea unei mai mari cantități de informații și, în același timp, sporește varietatea și atractivitatea actului comunicativ. Copilul are nevoie de o ofertă didactică vie, dinamică, expresivă, iar arta comunicării este mijlocul de a i-o oferi. Combinarea variată și convergentă a mesajelor verbale, para și nonverbale, poate reprezenta un spor de claritate. Comunicarea divergentă poate produce confuzii, nesiguranță și chiar refuzul mesajului transmis. Ceea ce nu-l interesează și pasionează pe educator nu are de ce să îl atragă mai mult pe copil. Prin modul său de a preda, un educator produce în mod constant indici în legătură cu ceea ce consideră a fi important, ce model de comportament așteaptă de la copii, ce tipuri de participare dorește, ce calitate de activitate va accepta...indiferent dacă acești indici sunt verbali sau nonverbali, dacă sunt conștienți sau inconștienți, copiii își modelează comportamentul în funcție de ei.

Având în vedere achizițiile de limbaj pe care le posedă copilul în jurul vârstei de 3 ani, se poate avea în vedere o structurare a activităților de dezvoltare a limbajului. Limbajul reprezintă un indicator important al dezvoltării copilului, deoarece prin limbaj copilul își exprimă, comunică nivelul de cunoașterea a lumii înconjurătoare, își face înțelese nevoile și interacționează cu cei din jur. Fiecare etapă din dezvoltarea personalității copilului, fiecare componentă avute în vedere, analizate, influențate prin intervenții reglatorii contribuie la o evoluție firească, progresivă, armonioasă a copilului, a cărui adaptare la cerințele societății actuale devine astfel mai lesne de realizat.

A comunica înseamnă cu mult mai mult decât a stăpâni cuvântul; putem vorbi fără să comunicăm și să ”împărtășim” celorlalți fără a rosti un cuvânt. Prin natura misiunii sale, educatoarea trebuie să acționeze ca un profesionist al comunicării. Absența intenției comunicative nu anulează comunicarea. Nehotărârea, neliniștea, blazarea, neputința, slăbiciunea, etc. le transmitem copiilor cu care relaționăm, chiar și atunci când nu dorim aceasta.

Promovarea și valorificarea elementelor culturii comunicării la preșcolari în contexte educaționale diferite prin: exersarea exprimării, stimularea imaginației și a creativității, însușirea unor norme de comportament încurajează o relaționare socială pozitivă, dezvoltă respectul de sine și de ceilalți și încurajează participarea activă la propria dezvoltare.

Referințe bibliografice:

1. Așevschi I. Psihologia comunicării: suport de curs. Chișinău: Pontos, 2012. 135 p.,
2. Cristea S. Dicționar de termeni pedagogici. București: Editura Didactică și pedagogică, 1998. 474 p.
3. Constantinescu-Dobridor G. Mic dicționar de terminologie lingvistic. București: Editura Albatros, 1980. 463 p.
4. Curriculum Pentru Educația Timpurie, 2019. Anexă la ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 4.694/2.08.2019. 42 p.
5. Goma L., Lozan-Tîrșu C. Comunicare și dezvoltare personală în contextul HIV/SIDA. Chișinău: CEP USMF "N. Testemițeanu", 2010, p. 23.
6. De Vito J.A. Human Communication: The Basic Cours. 1988. 485 p.
7. Dicționarul Explicativ al limbii române, București: Editura Univers Enciclopedic, 1998, 1192 p.
8. Dumitrana M. Educarea limbajului în învățământul preșcolar. Volumul I: Comunicarea orală. București: Editura COMPANIA, 1999. 112 p.
9. Negură I. Psihologia limbajului. În Psihologia generală. Manual pentru colegiile pedagogice. Chișinău: Univers, 2007. 219 p.
10. Pânișoară I O. Comunicarea eficientă, ediția a III-a, revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2008. 430 p.
11. Teorii ale limbajului. Teorii ale învățării. Dezbaterile dintre Jean Piaget și Noam Chomsky. București: Editura Politică, 1988. 631 p.
12. <https://cursuri-sibiu.ro/cursuri/rolul-comunicarii-in-era-moderna>